

A magyar pártok belső szervezeti felépítésének összehasonlítása

© KERTÉSZ Krisztián

Általános Vállalkozási Főiskola, Budapest

kerteszkrisztian@avf.hu

Jelen cikk azt kívánja elemezni, hogy az egyes magyar pártok belső szervezeti felépítése mennyire centralizált vagy éppen ellenkezőleg, mennyire demokratikus. A tanulmány kilenc olyan magyar párt szervezeti felépítését kívánja összehasonlítani, amelyek a rendszerváltás óta eltelt 22 évben vagy részt vettek a magyar országgyűlés munkájában, vagy legalább 2-5% körüli eredményeket értek el egy-egy választáson: Centrum Párt, Fidesz, Jobbik, KDNP, LMP, MDF, MSZDP, MSZP, SZDSZ. Az elemzéshez elvégezzük a pártok alapszabályainak, etikai és fegyelmi szabályzatainak és választási szabályzatainak mélyelemzését. Az elemzés végén hipotézist állíthatunk fel arra vonatkozóan is, hogy vajon a centralizáltan vagy a demokratikusan felépülő pártok voltak-e és lehetnek-e sikeresebbek magyar politikai életben. (Néhány párt alapszabálya nem publikus, nem volt beszerezhető (pl. FKGP), ezért kiestek az elemzésből.)

Miért közügy a pártok belső szervezeti felépítése?

Néhány olvasóban felvetődhet a kérdés, hogy mindez vajon miért fontos egyáltalán a közügyek és a társadalmi jólét szempontjából. Nem kizárt, hogy lehetnek olyanok, akik úgy gondolják, hogy a pártok belső felépítése a pártpolitikusok magánügye, az állampolgárok számára pedig mindössze az a lényeges, hogy az a párt, amely megnyerte a választásokat (legyen annak akár demokratikus, akár centralizált a belső felépítése), kormányozzon jól. Két okból is vitatnám azonban ezt a szemléletet, és egyúttal határozottan állítom, hogy a pártok belső szervezeti felépítésének módja távolról sem kizárólag a szervezetet érintő belügy, hanem igenis hatással van a közügyeinkre.

Egyrészt, a pártok belső felépítésének hierarchizáltsága az egész politikai rendszer centralizáltságára jelentős hatással bír. Ugyanis, a politikai piac megtámadhatósága, a politikai verseny mértéke és a demokrácia hatékonysága nemcsak attól függ, hogy mennyire könnyű egy országban új pártot alapítani, és hogy az adott választási rendszer mennyire könnyíti meg (vagy éppen nehezíti) az új pártok bejutását a parlamentbe, hanem attól is, hogy a politikai piacon már bent lévő pártok szervezeti struktúrája mennyire centralizált vagy demokratikus. Azaz attól is, hogy mennyire van adminisztratív módon bebetonozva a mindenkori pártvezetők pozíciója, vagy éppen ellenkezőleg, egy újonnan belépő párttag mennyire könnyen képes versenybe szállni egyes párttisztviselőkért, és mennyire képesek új politikusok jelentősebb hatást gyakorolni a párt politikájára. Más szóval, a demokrácia hatékonysága nemcsak a pártok közötti verseny hatékonyságán, hanem a pártokon belüli verseny hatékonyságán is múlik.

Másrészt, a pártok szervezeti felépítésének jellege, intézményszerű működése azért is közügy, mert komoly szocializációs hatást gyakorol a politikusokra. Ha például egy politikus egy centralizált szervezetben tanul meg érvényesülni, az ottani versenyben választódik ki, akkor nagy valószínűséggel ezt az intézményi mintát fogja

követni később is, azaz a párt politikusai a hatalomra kerülésük után is ugyanezt a centralizált intézményi modellt fogják hirdetni, terjeszteni és etalonnak tekinteni az állami közigazgatásban is. Egy demokratikusabb szervezetben szocializálódott politikus viszont, éppen ellenkezőleg, később is jobban fog hajlani a konszenzusosabb politizálásra, hiszen ezt a viselkedésmintát sajátította el a párton belüli versenyben, e tekintetben bizonyult jobbnak a versenytársainál.

Ebből kifolyólag, igen fontos lehet annak vizsgálata is, hogy egy országban vajon a centralizált vagy a demokratikus pártok a sikeresebbek. Ezt kívánjuk elemezni a cikk hátralévő részében. (A politikai piac további torzulásairól lásd: Kertész, 2009.)

Milyen szemléletben elemezték eddig a pártok szervezeti felépítését?

A legtöbb pártjoggal foglalkozó tanulmány inkább az alkotmányjogból és a párttörvényből kiindulva elemzi az egyes országok pártjait és demokratikus intézményrendszerét. A legtöbbször felvetett kérdés az, hogy vajon helyes-e az, ha a pártok belső felépítését központi párttörvénnyel szabályozzák, és ezzel némileg korlátozzák a pártok saját autonómiáját. Avnon (1995) például Ausztria, Finnország, Izrael, Lengyelország, Németország, Spanyolország és Venezuela párttörvényeit elemzi, és egyrészt arra a következtetésre jut, hogy Finnország és Izrael kivételével a másik négy országban azért került bevezetésre a párttörvény, mert korábban a demokratikus intézményrendszerek súlyos problémával küszködtek, másrészt arra, hogy a központi szabályozás korrekt mederben tudta tartani a pártok versenyét. Ugyanezt a kérdést feszegeti Janda (2005) összefoglaló tanulmánya is, amely több tucat hasonló témájú ugyanakkor rendkívül eltérő következtetésre jutó kutatásra hivatkozik. Janda rámutat arra, hogy a legtöbb fejlett demokrácia a nélkül fejlődött ki, hogy a pártok szervezeti felépítését törvényileg szabályozták volna, ezzel szemben azok a fejlődő országok, ahol viszont a párttörvény megalkotása időben megelőzte a pártok megalakulását, és evolutív felfejlődését, ott a párttörvény inkább csak hűtötte, lassította a demokratikus intézmények kialakulását.

Más politológiai iskolák a pártstruktúrákat és a párttörvényt kifejezetten a finanszírozási szabályok tükrében elemzik, és azt a kérdést tartják kardinálisnak, hogy a pártok finanszírozását mennyire szükséges központilag szabályozni, továbbá, hogy a szabályozások (vagy annak hiánya) milyen módon lehet képes hatékonyabbá tenni a demokratikus versenyt. Magarian (2003) például szembehelyezkedik az Egyesült Államok liberális fő irányzatával, és azt szorgalmazza, hogy a pártok támogatási rendszerét sokkal szigorúbban kellene szabályozni, mert szerinte csak ez tudna szükségszerűen véget vetni Republikánus és Demokrata Párt duopol hatalmának. A politikai kampányok és a pártfinanszírozás törvényi szabályozásának hatásairól és nemzetközi összehasonlításáról ír például Karl-Heinz Nassmacher (2001), Pinto-Duschinsky (2002) és a Transparency International (2004).

A legtöbb pártrendszerrel foglalkozó tanulmány azonban természetesen az alkotmányjogi berendezkedés, a történelmi és társadalmi háttér (például Hofferbert, 1998), valamint a pártideológiák (például Enyedi & Linek, 2008) tükrében vizsgálja a politikai verseny intenzitását és a pártok szervezeti hatékonyságát, azonban ezek az elemzések nem mélyülnek el a pártok alapszabályainak beható elemzésében, hanem legtöbbször csak megmaradnak a könnyebben elérhető adatok vágy látványosabb események elemzésén. Például, az előbb említett tanulmányok is mindössze olyan adatokból vonnak le általános következtetéseket, mint hogy

hányszor cserélődött a párt élén az elnök, hogy hány tagja van az adott pártnak, hogy hány tagozat működik a pártban, vagy, hogy a párt a forrásainak hány százalékát szerzi állami, vállalati és egyéni támogatásokból, illetve, hogy a helyi politológusok véleménye szerint mennyire centralizált az adott párt. Ezek az elemzések inkább nemzetközi összehasonlításokat céloznak meg, ugyanakkor nem mélyülnek el az egyes pártok mély elemzésében. Lewis (1996) már igyekszik egy fokkal mélyebben is elemezni és nemzetközileg összehasonlítani a pártokat, azonban a belső döntéshozó szintek és testületek azonosításán, valamint a tisztségviselők megválasztásának elemzésénél nem jut mélyebbre, ráadásul minden országban csak a két-három legnagyobb pártot mutat be, valamint a rendszerváltás utáni évek vizsgálatánál megáll (érthető módon, hiszen a könyv 1996-ban készült).

Hipotézisek a szervezeti hatékonyságról

Bár, a magyar pártok alapszabályairól, szervezeti felépítéseiről komolyabb összehasonlító elemzés tudomásom szerint még nem született, ennek ellenére számos politikai elemzés fektetett már le különböző, sokszor egymással is ellentétes hipotéziseket arra vonatkozóan, hogy vajon a demokratikus vagy a centralizált berendezkedésű pártok a sikeresebbek. Például:

1. A centralizált párt azért lehet hatékonyabb, mert fegyelmezettebb, egyirányú kommunikációt folytat, nincs a pártból „kibeszélés”, és ezért jobban képes meggyőzni az állampolgárokat a politikájának helyességéről.
2. Az előbbi érveléssel ellentmondva ugyanakkor az is állítható, hogy a decentralizált pártok lehetnek hatékonyabbak, mert azok könnyebben képesek vezetőt és politikát váltani, ha a választópolgárok azt igénylik. Más szóval, a demokratikus berendezkedésű pártok alkalmazkodó képesebbek lehetnek a széleskörű társadalmi igényekhez.
3. Más szempontokat elemezve, a centralizált pártok azért is lehetnek hatékonyabbak, mert ott kiszámíthatóbb a politikusi karrierpálya (kisebb az esélye egy-egy pozíció elvesztésének), ezért a politikusok hosszabb távra is megtervezhetik a személyes jövőjüket, így szakosodhatnak kizárólag a politikusi tevékenységre, ebbe több emberi erőforrást fektethetnek be, nem szükséges egyszerre „több lábon állniuk”, és így professzionálisabb politikussá képezhetik magukat.
4. Az előbbi érveléssel szemben ugyanakkor a decentralizált pártok politikusai jobban ki vannak téve a párton belüli versenynek, ezért kevésbé kényelmesednek el, és pontosan ez eredményezi inkább azt, hogy hosszabb távon jobb politikusokká válhatnak.

Hogy vajon melyik a tényleges igazság az előbb felsorolt, valóban logikusnak tűnő hipotézisek közül, az természetesen számos dologtól függ, például az adott ország politikai kultúrájától, a választók preferenciájától, az információáramlás és a politikai marketing technológiai lehetőségeitől, az ország alkotmányától és választási rendszerétől, stb.. Jelen cikk elsősorban nem e tényezők elméleti elemzésével kíván foglalkozni, hanem empirikus módon hasonlítja össze a magyar pártok alapszabályait, szervezeti és működési szabályait, és gyakorlati oldalról kívánja elemezni, hogy vajon a centralizált vagy a decentralizált pártok voltak-e sikeresebbek az elmúlt 23 évben. Ezután megkísérelünk arra is választ keresni, hogy

Magyarországon egy párt belső szervezeti felépítése vajon hatással van-e a párt választási eredményére, hosszú távú sikerességére.

Mely tényezők befolyásolják egy párt centralizáltságának fokát?

Ahhoz, hogy a pártok alapszabályainak összehasonlító elemzéséhez hozzákezdhessünk, célszerű tisztázni, hogy melyek azok a tényezők amelyek döntően befolyásolják egy párt centralizáltságának a fokát. Az alábbi szempontok például (igaz különböző mértékben) olyan szempontok, amelyeket az alapszabályok összehasonlításakor feltétlenül figyelembe kell venni:

- milyen összetételű és hány fős testületek választják ki a közjogi funkciókért pályázó jelöltek (miniszterelnök-jelöltek, országgyűlési és önkormányzati képviselő-jelöltek, polgármester-jelöltek, stb.), továbbá a jelölési és választási eljárás milyen módszerrel történik;
- a pártvezetőket, párt-tisztségviselőket kik és milyen módon jelölik, választják és hány évre;
- általában hány tagú (nagy vagy kicsi) döntéshozó testületek léteznek, mekkora a tényleges részvétel a döntéshozatalban;
- a döntéshozó testületek összetételére mekkora hatással van az országos pártvezetőség, a párt középvezetőinek hány százaléka áll egzisztenciális függőségben a vezetőségtől;
- mennyire transzparens és függetlenek a párton belüli etikai és fegyelmi eljárások, azaz mennyire könnyen vagy nehezen lehet a párton belüli hatalmi harcokat koncepciók eljárásokkal megvívni; például: mely testület(ek)nek áll jogában egy politikus pártból történő kizárását indítványozni, kiknek kell a fegyelmi ügyeket megvitatni, jóváhagyni (központi vagy helyi szervezetnek, stb.), milyen védekezési, ill. fellebbezési lehetőségei vannak az eljárás alá vont párttagnak, milyen hosszú az ügymenet, tesz-e a szabályzat különbséget az egyszerű párttag, a középszintű párttisztviselő és az országos tisztviselő között, ha valakit kizártak hány évig nem lehet újra párttag, stb...;
- a párt alapszabályának módosítása milyen hosszú és széleskörű előkészítés és pártvita után és milyen eljárással történhet, azaz mennyire képes a párt vezetősége tetszése szerint módosítani az alapszabályt, és tovább erősíteni a hatalmát, illetve mekkora a párton belüli kontroll;
- mennyire könnyű (vagy nehéz) az adott pártban alulról jövő kezdeményezésként helyi szervezetet, tagozatot, platformot, klubot vagy más szabad szerveződést létrehozni, illetve ha ezek létrejönnek, akkor azok ténylegesen mennyire lesznek függetlenek a párt vezetőségétől, mennyire képesek ellensúlyt képviselni.

Kiinduló pontként célszerű rögzíteni, hogy Magyarországon se az alkotmány (se az 1989-es, se a 2011-es), se más jogszabály nem szabályozza ezeket a kérdéseket, azaz semmilyen módon nem korlátozzák a pártokat abban, hogy maguk határozhassák meg a saját működésük szabályait. Ezen oknál fogva, a pártok alapszabályai és szervezeti és működési szabályai egymástól rendkívül eltérő formában alakultak ki. Jelen cikk terjedelme nem teszi lehetővé, hogy az elmúlt 22 évben Magyarországon megforduló összes párt esetében az összes szempontot

mélyrehatóan elemezzük, de arra a következő fejezetekben kísérletet teszünk, hogy a kilenc talán legjelentősebb pártot összehasonlítsuk.

A két legsikeresebb párt (MSZP, Fidesz) összehasonlítása¹

Az 1990-2010 közötti választások eredményeinek összesítése alapján egyértelmű, hogy a rendszerváltás óta a két legsikeresebb párt az MSZP és a Fidesz volt. A két párt centralizáltsági foka azonban nagyon jelentősen eltér egymástól, a Fidesz sokkal centralizáltabb párt, mint az MSZP.

A Fideszben mindössze egy héttagú országos testület (Választási Egyeztető Bizottság) tehet javaslatot (előterjesztést) az egyéni, a megyei listás és az országos listás országgyűlési képviselő-jelöltekre, miközben a helyi szervezeteknek csak véleményezési joga van. Ez a héttagú testület a pártelnökből, frakcióvezetőből, az országos választmány elnökéből, az országos kampányfőnökből, valamint az elnökség által delegált egy főből és az országos választmány által delegált két főből áll. Ráadásul, közülük az utóbbi négy fő függetlensége erősen korlátozott, ugyanis őket a delegáló testületeik bármikor visszahívhatják. A VEB személyi javaslatairól már egy szélesebb testület, a 120-190² fős országos választmány hivatott dönteni, azonban a választmánynak már módosító javaslata nem lehet, hanem mindössze annyi döntési jogköre van, hogy a jelölteket és listákat egy csomagban vagy jóváhagyja, vagy elveti. Még ha az utóbbi is következne be, és a javaslatokat a választmány el is vetné (ilyen egyébként az elmúlt 22 évben sosem fordult elő) akkor is csak a VEB-nek lenne joga új személyi javaslatokat tenni. A helyzetet tovább rontja, hogy az országos választmány tagjainak nagy része nem a helyi szervezetekben választott és alulról delegált tag, hanem a testület egyrészt magából az országos elnökségből áll, másrészt olyan közhatalmi funkciókat betöltő személyekből (pl. kormánytagok, főpolgármester, fővárosi kerületi és megyei jogú városok polgármesterei, megyei közgyűlési elnökök, EP-frakció vezetője és egy küldöttje, stb.), akik egzisztenciális függőségben vannak a vezetőségtől, ugyanis a pozíciójuk hosszabb távú megtartása döntő mértékben függ az országos elnökségtől.

Az MSZP-ben viszont az országos vezetőségnek semmilyen előzetes vagy utólagos befolyása nincs az egyéni országgyűlési képviselőjelölt-állításokra. Az egyéni képviselőjelölteket a választókerületek szervezetei jelölik és választják³, a megyei listákat a megyei elnökségek javaslatára a megyei párttanácsok (kb. 40-60 fő) állítják össze, amelyet ezután szintén a megyei küldöttgyűlések (kb. 100-130 fő) hagynak jóvá⁴. Az országos listát az MSZP-ben is az országos elnökség javaslatára,

¹ Az összehasonlítás forrása a két párt alapszabálya, etikai és fegyelmi szabályzata, szervezeti és működési szabályzatai és választási szabályzatai (konkrétan lásd az irodalomjegyzékben).

² A létszám például annak függvényében változhat, hogy a párt éppen kormányon van-e (vannak-e miniszterei, államtitkárai), illetve hogy hány fővárosi kerületben és megyei jogú városban rendelkezik polgármesterrel, és hány megyei önkormányzatnál rendelkezik közgyűlési elnökkel.

³ Ez a szabály 2011 novemberéig volt érvényben, az ekkor módosított alapszabály értelmében az országos elnökségnek és a helyi választókerületeknek már együttdöntési joga van.

⁴ A 2011 decemberében elfogadott új választási törvény értelmében a megyei listák a jövőben megszűnnek.

a választmány (kb. 180 fő⁵) állítja össze, azonban itt a Választmánynak nemcsak jóváhagyási, hanem módosítási jogköre is van! Az országos listát végül az MSZP-ben a kongresszus (kb. 400-600 fő⁶) hagyhatja jóvá. A megyei elnökségek, párttanácsok és küldöttgyűlések, valamint az országos választmány és a kongresszus ráadásul teljes mértékben a helyi szervezetekben megválasztott, alulról delegált küldöttekből áll, és e testületek összetételére semmilyen módon nem tudnak befolyást gyakorolni a vezető országos testületek vagy politikusok.

Nemcsak az országgyűlési képviselő-jelöltek, hanem a polgármesterjelöltek és önkormányzati képviselő-jelöltek kiválasztása tekintetében is éles különbség mutatkozik a két nagypárt között. A Fideszben – a helyi szervezetek javaslatai alapján – mindössze egy szűk körű megyei vezetőség dönt a települések és budapesti kerületek polgármesterjelöltjeiről és önkormányzati képviselőjelöltjeiről (konkrétan, az Önkormányzati Választási Egyeztető Bizottság, amelynek tagjai: a megyei választmány elnöksége, az adott település helyi szervezetének elnöke, valamint az érintett település választókerületének elnöke). Ráadásul, ha a megyei vezetőség döntésével a pártközpont nem ért egyet, akkor az országos elnökség javaslatára az országos választmány még meg is vétőzhatja azt az adott döntést.

Az MSZP-ben ezzel szemben a helyi szervezetek teljesen önállóan állítják az önkormányzati jelöltjeiket és listáikat, a megyei testületek pedig csak a megyei közgyűlési listákat állítják össze. A helyi jelöltek és listák, valamint a megyei közgyűlési listák tekintetében az MSZP-ben semmilyen beleszólása vagy ráhatása nincs a felsőbb pártszinteknek, teljes mértékben érvényesül a szubszidiaritás elve.

A Fidesz sok más tekintetben is sokkal centralizáltabb felépítésű, mint az MSZP. Például, a Fideszben a párt országos elnökségének, valamint a miniszterelnök-jelöltnek és a köztársasági elnökjelöltnek a jelölési módja egyáltalán nincs az alapszabályban rögzítve, hanem ezt az országos választmány ad hoc jelleggel határozhatja meg (akár a pillanatnyi hatalmi érdekek és taktikák mentén⁷). Az MSZP-ben ugyanakkor ezeknél a tisztségeknél is egy pontosan lefektetett többszintű jelölési folyamat van, amelynek a végén a választmány javaslatára a kongresszus dönt. A Fidesz szervezeti felépítésének további centralizálására ad még lehetőséget az is, hogy itt a párt alapszabályának módosítását csak az országos elnökség indítványozhatja a kongresszusnál.⁸ Az MSZP-ben ezzel szemben, az alapszabály módosítását egy rendkívül hosszú (több hónapos, nem ritkán éves) általános pártvita előzi meg. Az MSZP-ben ugyanis már az alapszabályvita pusztá elindításához is – a

⁵ A 2011. novemberi alapszabály-módosítás alkalmával a választmány létszáma kb. 120 főre csökkent.

⁶ A pontos létszám a választmány döntésétől és a parlamenti frakció létszámától függően politikai ciklusonként változhat.

⁷ 2010-ben például, a miniszterelnök-jelölésnek egy egészen sajátos formáját figyelhettük meg. A Fidesz elnökének szóvivője, Szijjártó Péter, egyszerűen bejelentette, hogy a miniszterelnök-jelöléshez nem szükséges semmilyen testületi döntés, ugyanis álláspontja szerint a Fidesz választmányának 2006-os döntése még hatályban van, és mindaddig Orbán Viktor a pártszövetség miniszterelnök-jelöltje, amíg ezzel ellentétes döntés nem születik. (Más kérdés, hogy a 2006-os döntés már csak azért sem lehetett jogfolytonos, mert 2006-ban az országgyűlési választások két fordulója között pontosan Orbán Viktor mondott le a miniszterelnök-jelölésről, és javasolta maga helyett Bod Péter Ákost.)

⁸ Így, az országos elnökség egy éppen aktuális pozitív politikai hangulatot (például egy győztes választás után) ki tud használni akár arra is, hogy a szervezeti struktúrákat úgy módosítsa, hogy ezzel a hatalmát tartóssá tegye. Az alapszabály alulról indítványozott visszademokratizálására ugyanakkor sosincs mód (legfeljebb akkor, ha ezt maga az elnökség indítványozná).

kongresszus dokumentumszerkesztő bizottságának javaslata alapján – a kongresszus határozatára van szükséges. Itt módosító javaslatot bármely párttag vagy párttestület tehet. A módosító javaslatokat az alapszabály-szerkesztő bizottság hangolja össze, amely testület szintén alulról delegált tagjait a helyi szervezetek és a platformok delegálják⁹. Az összeszerkesztett javaslatokat minden párttaghoz el kell juttatni, majd a több hónapig tartó általános pártvita után a javaslatokat a kongresszus plenáris ülése csak kétharmados egyetértéssel fogadhatja el.¹⁰

Az összehasonlításból látható, hogy a két legsikeresebb párt szervezeti felépítése markánsan különbözik egymástól. A rendszerváltás utáni bő két évtizedben hasonló számban nyert választást a két párt¹¹, így ebből nem vonható le egyértelmű következtetés arra vonatkozóan, hogy vajon a centralizált, vagy a demokratikus pártok a sikeresebbek.

A két második legsikeresebb párt (MDF, SZDSZ) szervezeti felépítéséről¹²

Az 1990–2010 közötti választások eredményeinek összesítése alapján egyértelmű, hogy a rendszerváltás óta a két második legsikeresebb párt a Magyar Demokrata Fórum és a Szabad Demokraták Szövetsége volt¹³, ugyanis a húsz év folyamán mindig mindkettő bekerült a parlamentbe, önálló frakciót tudott alapítani, sőt, a kettő közül az egyik mindig benne volt az aktuális kormányban is (mindez más pártokról nem mondható el). Az MDF és az SZDSZ alapszabályait és szervezeti és működési szabályzatait elemezve az állapítható meg, hogy a két párt centralizáltsága valahol az MSZP és a Fidesz között volt, azaz mindkettő demokratikusabb szervezet volt a Fidesznél, azonban centralizáltabbak voltak, mint az MSZP.

Az MDF-ben nemcsak a megyei országgyűlési és közgyűlési listákról, hanem az adott megyében induló egyéni országgyűlési képviselő-jelöltekről is megyei szinten döntöttek, ráadásul az országos választmány – amely itt egy 130-140 főből álló testület volt – ezzel szemben vétőjoggal is rendelkezett. A főpolgármester-jelöltet ráadásul a budapesti választmány javaslatára közvetlenül az országos választmány választotta. Viszont, mindez még így is jóval decentralizáltabb döntési mechanizmus volt, mint a Fideszé, ahol lényegében minden személyi kérdésben a szűk körű országos vezetőség dönt, majd az országos választmánynak inkább csak formális jóváhagyási joga van. Az országos listáról, valamint a köztársasági elnök-jelölt és

⁹ A 2011 novemberi alapszabály-módosítás óta az országos platformok már nem szavazati joggal, hanem csak tanácskozási joggal delegálhatnak tagokat a kongresszusi bizottságokba.

¹⁰ Volt olyan alapszabály-módosító folyamat is, amely kapcsán nemcsak országos pártvitát, hanem még teljes országos pártszavazást is tartottak. Gondoljunk például a Gyurcsány Ferenc vezette Demokratikus Koalíció Platform 2011-es pártszavazási kezdeményezésére, hat kérdésére!

¹¹ Ha csak az országgyűlési választásokat tekintjük, akkor 3-2 arányban az MSZP nyert többször, ha viszont az önkormányzati és európai parlamenti választásokat is számoljuk, akkor már 7-5 arányban a Fidesz vezet.

¹² Az összehasonlítás forrása a két párt alapszabálya, etikai és fegyelmi szabályzata és választási szabályzatai (konkrétan lásd az irodalomjegyzékben).

¹³ Ez igaz még akkor is, ha 2010-ben lényegében mindkét párt kiesett a parlamentből, súlyos szervezeti válságot (szétesést) élt át és aligha látszik valószínűnek, hogy bármelyik párt valaha is visszakerül egyszer a hatalomba.

miniszterelnök-jelölt személyéről pedig az MSZP-hez hasonlóan, az MDF-ben is az országos elnökség javaslatára az országos választmány döntött.¹⁴ Az országos választmány az MDF-ben is a helyi és megyei szervezetekben választott, alulról delegált tagokból állt, de itt a választmány tagjai voltak az országos elnökségi tagok is. A helyi önkormányzati jelölteket és listákat az érintett helyi szervezetek választották, a megyei szintnek azonban vétó joga volt. (A jelöltlistára való felkerüléshez elegendő volt a jelenlévő testületi tagok 20%-ának szavazata.) Az alapszabály módosításához itt is az országos gyűlés¹⁵ 2/3-ának szavazatára volt szükség, azonban egyrészt itt nem volt szükséges előtte olyan széleskörű pártvitát tartani, mint az MSZP-ben, másrészt a hatalmi szempontból szintén rendkívül fontos Választási Szabályzatot már egy szűkebb testület az országos választmány is módosíthatta. Ha ezeket a szabályokat összevetjük az előbbi két nagyobb párttal, akkor egyértelműen látszik, hogy az MDF-et az összes itt felsorolt jellemző tekintetében a Fideszhez képest demokratikusabb az MSZP-hez képest viszont centralizáltabb döntési mechanizmusok jellemezték.

Az SZDSZ jelölt-kiválasztási rendszere – amellet, hogy centralizáltságban szintén az MSZP és a Fidesz között helyezkedik el – az MDF-hez képest némileg centralizáltabb volt. A fővárosi kerületek, a megyei jogú városok és a megyeszékhelyek tekintetében (azaz lényegében mindenhol, ahol az SZDSZ-nek volt egy kis esélye a választási győzelemre) az országos vezetőség (a 14-16 tagú országos ügyvivő testület) és a helyi szervezetek együttdöntési eljárással döntöttek az országgyűlési és önkormányzati jelöltekről és listákról. Ez tehát azt jelentette, hogy a helyi szervezetek testületei nem dönthettek a jelöltekről és listákról az országos vezetőség beleegyezése nélkül. Ha pedig nem volt egyetértés a helyi szervezetek és az országos vezetőség között, és a helyi szervezetek kevesebb, mint 1/3-a támogatta csak az országos ügyvivő testület javaslatait, akkor a végső döntést szintén egy országos párttestület hozhatta meg (igaz, nem a szűk körű vezetőség, hanem a kb. 70-80 tagból álló ún. országos tanács). A főpolgármester-jelölt személyének kiválasztásakor is az országos szintnek volt döntő szava: az ügyvivő testület a fővárosi választmánnyal együtt döntött, egyetértés hiányában pedig itt is az országos tanács mondhatta ki a végső szót. A kisebb települések polgármester-jelöltjeit és önkormányzati listáit már egy szinttel lejjebb, a megyei választmányok állították össze, azonban ezeknek már kisebb jelentősége volt, ugyanis az SZDSZ döntő részben a nagyvárosokban bírt jelentősebb szavazati erővel.

A két új párt (Jobbik, LMP) szervezeti felépítéséről¹⁶

Szervezeti értelemben, a parlamentbe két újonnan bekerült párt, a Jobbik Magyarországért Mozgalom és a Lehet Más a Politika, az eddigieknél szélsőségesebb példákat mutatnak. A Jobbik még a Fidesznél is jóval centralizáltabb, az LMP pedig még az MSZP-nél is demokratikusabb.

Mielőtt a Jobbik szervezeti felépítésének elemzéséhez hozzákezdénénk, érdemes leszögezni, hogy a Jobbik alapszabálya – ellentétben minden más párt alapszabályával – nem nyilvános. Jelen cikk melléklete részletesen ismerteti, hogy

¹⁴ Az MSZP-ben még a kongresszus jóváhagyására is szükség van.

¹⁵ Az MDF-ben így nevezték a kongresszust.

¹⁶ Az összehasonlítás forrása a két párt alapszabályai (konkrétan lásd az irodalomjegyzékben).

ezt csak milyen nehézségek árán sikerült megszerezni. Annak okán elgondolkodva, hogy vajon miért titkolja ennyire a párt a saját alapszabályát, érdekes feltételezéseink lehetnek. A feltételezéseket azonban jelen cikkben mellőzve, annyit érdemes leszögezni, hogy a párt úgy gondolja, hogy a dokumentum nyilvánosságra hozatala nem tüntetné fel jó fényben a pártot.

Önmagában véve már az is érdekes, hogy az országgyűlési képviselő-jelöltek és polgármester-jelöltek kiválasztásának szabályait nem a Jobbik alapszabálya rögzíti, hanem ezt az alapszabály „ledelegálja” egy olyan Választási Szabályzathoz, amelyet a párt országos elnöksége állított össze, és amelyet kizárólag ez a testület módosíthat. Bár, a Választási Szabályzatot – amely szintén nem nyilvános – nem sikerült megszerezni, az alapszabályban leírtak már önmagában véve is garantálják, hogy a szűk körű országos elnökségnek gyakorlatilag teljhatalma van a jelöltek kiválasztásában. Emellett, az alapszabály számos más igen erős jogosítványt ad még az országos elnökségnek. Például:

- Jogosultságot biztosít helyi szervezetek alakítására és felosztatására (így, az országos politikai érdekek szerint lehet befolyásolni a párttagok helyi szerveződéseit).
- A helyi és területi szervezetek központi befolyásolásának lehetőségét erősíti tovább, hogy az országos elnökségnek van jogosultsága arra is, hogy elfogadja vagy elutasítsa a helyi szervezetek, valamint a területi választmányok Szervezeti és Működési Szabályzatait.
- Az országos elnökségnek van jogosítványa arra is, hogy megalkossa, vagy szükség esetén módosítsa a párt Etikai és Fegyelmi Szabályzatát (amely többek között meghatározza, hogy kit milyen okból és eljárás keretében lehet visszahívni a tisztségeiből vagy kizárni a pártból, stb.), valamint Pénzügyi és Gazdálkodási Szabályzatát.
- Ráadásul, fegyelmi ügyekben a másodfokú, azaz végső döntéshozó testület közvetlenül maga az országos elnökség (első fokon az Etikai Bizottság dönt).
- Az országos elnökségnek a legfontosabb párttisztviselők betöltésére vonatkozóan kizárólagos jelölési és döntési joga van (pl. jelöli a megyei választmányok elnökeit, az országos választmány elnökségi tagjait és a párt parlamenti frakcióvezetőjét; kinevezi és visszahívhatja a helyi szervezetek pártszervezőit, kampányfőnökeket).
- Az elnöknek – egy személyben – még az a jogosítványa is megvan, hogy bármikor kezdeményezheti a kongresszusnál az országos választmány elnökének visszahívását.
- Platformok egyáltalán nem hozhatók létre a Jobbikban, továbbá minden kisebb szellemi műhely létrehozásához is az országos elnökség hozzájárulása szükséges, független szabad szervezések nem léteznek.
- Az alapszabály módosítása tekintetében az országos elnökségnek kizárólagos javaslattevési joga van (a javaslatot az országos választmány véleményezi, majd a kongresszus hagyja jóvá), és ez eleve kizárja annak lehetőségét, hogy a párt szervezeti felépítését a helyi és megyei testületek átalakíthassák, azaz decentralizálhassák, demokratizálhassák.

A Jobbikkal ellentétben, a másik új párt, az LMP, egy rendkívül decentralizált és demokratikus berendezkedésű párt, talán a legdecentralizáltabb és legdemokratikusabb a magyar pártpaletán. Minden tisztségviselőt (akár párttisztviselőről, akár közhatalmi tisztségről van szó) azon a szinten jelölnek és választanak, ahol a tisztségviselő a pozíciót betölti (pl. helyi tisztségviselőt,

polgármester-jelöltet, egyéni országgyűlési képviselőjelöltet helyi szinten, országos tisztségviselőt országos szinten). Az LMP-ben annyira nincs központi hatalom, hogy még formálisan sincs elnöke a pártnak, azaz egyáltalán nem létezik ilyen funkció. A pártot a 13 tagú ún. országos választmány vezeti, amelyben még az üléseket levezető elnökök is rotációban váltják egymást. Ráadásul, a vezető testületek ülésein hallgatóként még a tisztséggel nem rendelkező párttagok is részt vehetnek. Tisztújításokat is kifejezetten gyakran, 6-18 havonta tartanak (más pártokban 2-4 évente). Ahhoz, hogy egy adott tisztújításon valaki felkerüljön a jelöltlistára – akár ahhoz is, hogy a legfőbb döntéshozó testület, az országos választmány tagjelöltjévé váljon –, elegendő mindössze egyetlen párttag ajánlása!

A Jobbik és az LMP példája, azaz az a tény, hogy 2010-ben új pártként be tudtak törni a politikai piacra, azt bizonyítja, hogy a centralizáltság-decentralizáltság tekintetében a Fidesz és az MSZP nem határoznak meg szélső értékeket, nem zárják be politikai innováció kereteit. Ahogy ugyanis a példák bizonyítják, akár még a Fidesznél centralizáltabb vagy az MSZP-nél decentralizáltabb párt is képes lehet olyan mértékű támogatottságra szert tenni, hogy bekerüljön a parlamentbe.

Három kisebb párt (KDNP, MSZDP, Centrum) szervezeti felépítéséről¹⁷

A Kereszténydemokrata Néppártot a mai politikában tulajdonképpen kevesen tekintik önálló szereplőnek, inkább valódi erővel nem rendelkező, a Fideszhez hozzácsapódott társszervezetnek tartják. A szervezeti felépítése is hasonlóan centralizált, mint a Fideszé, azonban a centralizáltság foka itt egy kicsit kisebb. Például, a KDNP-ben az országos vezetőségnek nincs kizárólagos javaslattevési joga a párt összes egyéni és listás országgyűlési képviselőjelöltjére, hanem itt az egyéni országgyűlési képviselőjelöltek a helyi szervezetek, a megyei országgyűlési listákat¹⁸ pedig a megyei választmányok állítják össze, és itt az országos elnökségnek „csak” vétó joga van. A polgármesterjelöltek állítása tekintetében még nagyobb szabadsága van a helyi szervezeteknek, ugyanis teljesen önállóan dönthetnek a kérdésben. Mivel azonban a KDNP egy kicsi támogatottságú párt, és a jelöltjeik számára a közhatalmi funkcióba legfőképpen az országos parlamenti listán keresztül vezethet út (még itt is csak a Fidesz támogatásával) az egyik leginkább fontos szempont az alapszabály elemzésekor az, hogy az országos listát hogyan állítják össze. Márpedig ezt az a 60-70 fős országos választmány állítja össze, amely testület maga is a párt országgyűlési képviselőiből, európai parlamenti képviselőiből, valamint a párt országos elnökségének tagjaiból, a megyei elnökökből, és az országos szakbizottságok elnökeiből áll. Tehát, az az érdekes helyzet áll elő, hogy a testület javarészt önmagát választhatja. A megyei elnökök kivételével ugyanis, valamennyi előbbi tisztségviselő kiválasztásában döntő szerepe van az országos választmánynak (az elnökségi tagok nagy részét és a szakbizottságok tagjait közvetlenül választják, az országgyűlési képviselőket pedig jelölik). A KDNP-ben tehát az országos elnökség mellett, létezik egy szélesebb körű, többé-kevésbé erős

¹⁷ Az összehasonlítás forrása a három párt alapszabálya (konkrétan lásd az irodalomjegyzékben).

¹⁸ A 2011 decemberében elfogadott választási törvény értelmében megszűnnek a megyei listák.

jogosítvánnyal rendelkező testület is, azaz a párt egy kicsit decentralizáltabb, mint a Fidesz.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt történelmi párt, de a rendszerváltás óta egyszer sem sikerült érdemi támogatottságot szereznie. A centralizáltság foka tekintetében a pártpalettán közepesnek tekinthető: az országgyűlési képviselőjelölt-állítások centralizáltak, a polgármesterjelölt és önkormányzati képviselőjelölt állítások pedig decentralizáltak történnek. Nevezetesen, minden országgyűlési képviselőjelöltre (akár egyéni jelöltre, akár listaállításról van szó) az országos elnökség javaslatára az országos választmány dönt. Az önkormányzati jelöltek állításakor viszont érvényesül a szubszidiaritás: a helyi jelölteket helyi szinten, a megyei jelölteket pedig megyei szinten választják.

Az Centrum Összefogás Magyarországért párt 2001-ben alakult meg, majd rögtön utána, 2002-ben sikerült a pártnak megközelítenie az 5%-os parlamenti küszöböt (3,9%-ot ért el), azonban később a párt tartósan hanyatlani kezdett (2006-ban már csak 0,32%-ot ért el), ma pedig már lényegében nem mutat mérhető támogatottságot. A szervezeti felépítés tekintetében viszont a párt egy igen érdekes példát állít, ugyanis a Centrum még a Fidesznél és a Jobbiknál is centralizáltabban működött! Itt ugyanis az országos elnök egy személyben (!) maga állíthatta össze az országos listát (egy ilyen kis pártnál csak a listás jelölteknek van elvi esélye arra esély, hogy bekerüljön a parlamentbe), továbbá a pártelnök vétójoggal rendelkezett az egyéni országgyűlési képviselők, valamint a megyei listák összeállítása tekintetében. Sőt, az országos elnökség még a helyi és megyei önkormányzati választások személyi kérdéseinél (polgármesterjelölt, önkormányzati képviselőjelölt, önkormányzati képviselőjelölti listák) is vétójoggal rendelkezett! A Centrum párt alapszabályában több más olyan elem is található, amely szinte példátlan erősségű centrális hatalmat biztosított. Például, az országos elnökség megvétózhatta bármelyik helyi szervezetbe jelentkezett új párttag felvételét, vagy felfüggeszthette bármely helyi szervezetnek vagy tisztségviselőnek a működését, ha úgy ítélte meg, hogy „a párt politikájával ellentétes vagy azt súlyosan sérti”. Sőt, a megyei szervezetek és tisztségviselői működésének a felfüggesztéséről már nem is kollektíven az országos elnökség, hanem egy személyben maga a pártelnök dönthetett! Ráadásul, itt az országos elnökség tagjainak megválasztása sem olyan módszerrel történt, amely nagy lehetőségeket nyitna új jelöltek számára. A választás ugyanis zárt listás szavazással történt¹⁹, miközben a jelöltlistára csak úgy lehetett felkerülni, ha a jelöltet az országos választmány egyharmada nyílt szavazással támogatta.

A pártok centralizáltságának rangsora

A cikkben felsorolt kilenc párt alapszabálya nagyon jelentős mértékben eltér egymástól. Ha a szervezeti felépítés centralizáltságának foka szerint rangsorolni szeretnénk a pártokat, akkor hozzávetőlegesen a következő sorrendet lehetne felállítani (a legdecentralizáltabb, legdemokratikusabb pártoktól a legcentralizáltabbak felé haladva):

19 A zárt listás szavazás azt jelenti, hogy a szavazók (jelen esetben az Országos Választmány tagjai) csak a teljes listára, azaz a teljes elnökségre mondhatnak igen vagy nemet, azonban egyes elnökségi tagokról külön-külön nem tartanak szavazást.

1. Lehet Más a Politika
2. Magyar Szocialista Párt
3. Magyar Demokrata Fórum
4. Magyarországi Szociáldemokrata Párt
5. Szabad Demokraták Szövetsége
6. Kereszténydemokrata Néppárt
7. Fidesz – Magyar Polgári Szövetség
8. Jobbik Magyarországért Mozgalom
9. Centrum Összefogás Magyarországért

A sorrend összeállításakor az alapszabály több elemét egyszerre igyekeztem elemezni, de természetesen nem egyforma súllyal. Amikor azt kívánjuk eldönteni, hogy egy adott párton belül mennyire „megtámadható a politikai piac”, azaz, hogy mennyire van esélye új szereplőknek megjelenni a politikai színtéren, akkor itt döntő szempont az, hogy mennyire demokratikus és egyenlő versenyben választódnak ki a közhatalommal is bíró, munkájukat nemcsak társadalmi tevékenységként, hanem fizetésért végző profi politikusok.

1. Ezért, a legfontosabb szempontnak az országgyűlési képviselőjelöltek, polgármester-jelöltek, önkormányzati képviselő-jelöltek, és – ez már persze nem az új belépőkre vonatkozik – a miniszterelnök-jelölt kiválasztásának módját (annak demokratizmusát vagy központosítottságát) tekintettem.
2. Az alapszabályok összehasonlításakor a második legfontosabb szempontnak a párt vezető tisztségviselői megválasztásának a módját tekintettem, ugyanis a pártok vezetőségének döntő befolyása van a párt politikájára, arculatára, forrásainak elosztására és személyi kérdéseinek eldöntésére egyaránt.
3. Harmadik szempontként az etikai-fegyelmi ügyek szabályozásának módját, azaz egyes tisztségviselők vagy szervezetek felfüggesztésére, kizárására vagy felosztatására vonatkozó eljárások függetlenségének mértékét vettem figyelembe. Ugyanis a politikai piac versenyegyenlősége tekintetében döntő kérdés az is, hogy az előbbi eszközök valóban csak a párt etikájának a megőrzésére használhatóak-e vagy esetleg eszközök lehetnek a hatalmi harcok eldöntésében is.
4. Kevésbé fontos, de azért nem lényegtelen szempont volt az sem, hogy magát az alapszabályt, a szervezeti-, működési-, választási-, gazdálkodási, etikai- és fegyelmi szabályzatokat mennyire demokratikusan lehet módosítani. Azaz, az adott pártstruktúra mennyire van bebetonozva egy pártban, illetve a többség mennyire könnyen képes ezen változtatni. E tekintetben a következő szempontokat vettem figyelembe: mely testületeknek milyen mértékű jogköre van a dokumentumok módosításához (javaslattételi, jóváhagyási, együttdöntési, stb.), hány százalékos minősített többség szükséges a dokumentumok módosításához, mennyi ideig és milyen széles körben kell a szavazás előtt pártvitát tartani a kérdésben, stb.
5. Végül, a legkisebb súllyal azt vettem figyelembe, hogy mennyire könnyű vagy nehéz a pártba történő belépés egy új tag számára (pl. szükséges előfeltétel-e más párttag ajánlása vagy valamely testület hozzájárulása, van-e a párttag jogai tekintetében átmeneti idő a belépés után, stb.). E tekintetben egyrészt nem térnek el egymástól jelentősen a pártok szabályai, másrészt a gyakorlatban nem a pártba történő belépés szokott lenni a legnagyobb szűrője a politikai versenynek.

Függ-e a választási eredmény a pártok centralizáltságának fokától?

Ha a kilenc párt centralizáltságának fokát és az 1990-2010 közötti választási eredményeket egyszerre elemezzük, akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a centralizált és a decentralizált pártok között egyaránt voltak sikeres és kevésbé sikeresek pártok is. A történelmi tapasztalatokból tehát nem lehet egyértelműen leszögezni, hogy milyen típusú szervezeti felépítés garantálja a párt számára a sikert. A kérdés csak az, hogy mindebből le lehet-e vonni valamilyen elméleti, politológiai következtetést?

1. Az egyik következtetés az lehet, hogy a pártok választási sikeressége teljesen független a pártok belső felépítésétől, vagy legalábbis a kettő csak nagyon gyengén korrelál egymással, azaz más egyéb tényezők ennél sokkal szignifikánsabbak. E magyarázat szerint, egy párt választási eredményeit inkább befolyásolja a párt ideológiája, infrastrukturális és pénzügyi háttere, kultúrája, személyi összetétele. Számomra azért kevésbé elfogadható ez a magyarázat, mert véleményem szerint a pártok belső szervezeti felépítése jelentős hatást gyakorol szinte valamennyi előbb felsorolt, egyébként valóban fontos szempontra. A politikusi kultúrát, kompromisszumkészséget, az ideológia sokszínűségét, valamint a politikai kommunikációt döntően befolyásolja egyrészt az a szocializációs folyamat is, amellyel a politikusok szembesülnek a karrierpályájuk hosszú éveit alatt, másrészt az a feltételrendszer is, amely korlátozza a politikusok hatalmát, mozgásterét.
2. A másik következtetés az lehet, hogy a pártok szervezeti felépítése ugyan döntően befolyásolja a párt arculatát és politikáját, azonban Magyarországon az elmúlt 22 évben mindkettőre megvolt a politikai kereslet. Azaz, a választók egy részének preferenciája olyan, hogy jobban preferálja a többségi elvet érvényesítő, határozottabb, utasításos jellegű politikát, miközben a választók egy másik jelentős csoportja inkább a konszenzusra törekvő, sokszínűséget hirdető és konfliktuskerülőbb politikai kultúrát részesíti előnyben. Az első választói csoportot azok a politikusok tudják leginkább megszólítani, akik egy centralizáltabb pártban szocializálódtak, és az ott eredményes viselkedésmintát sajátították el, az utóbbi választói csoport megnyerése pedig a decentralizáltabb pártokból kiválasztódó politikusok számára megkönnyebben. E magyarázat szerint tehát, az egy kultúra specifikus kérdés is, hogy a választók többsége melyik politikusi attitűdöt kedveli jobban. Tehát, a két különböző típusú választói csoport nagysága, azaz a választók preferenciájának eloszlása befolyásolja leginkább, hogy egy országban a centralizált vagy a decentralizált pártok a sikeresebbek.

Irodalomjegyzék

- AVNON, Dan (1995): Parties Laws in Democratic Systems of Government. *Journal of Legislative Studies*, 1 (2), 283-300.
- Centrum Összefogás Magyarországért Alapszabálya; 2006. január 31-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- ENYEDI Zsolt, & LINEK, Lukás (2008): Searching for the Right Organisation: Ideology and Party Structure in East-Central Europe. *Party Politics*, (3), 457-479.
- Fidesz-Magyar Polgári Szövetség Alapszabálya; 2006. november 25-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- HOFFERBERT, R. (1998): *Parties and Democracy: Party Structure and Party Performance in Old and New Democracies*. Oxford; Malden: Blackwell Publishers.
- JANDA, Kenneth (2005): *Democracy in theoretical and practical perspectives – Adopting Party Law*. Washington, DC: National Democratic Institute for International Affairs.
- Jobbik Magyarországért Mozgalom Alapszabálya; 2009. október 24-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Kereszténydemokrata Néppárt Alapszabálya; 2009. november 28-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- KERTÉSZ Krisztián (2009): *A piaci és kormányzati tökéletlenségek rendszerezése és gazdaságpolitikai összefüggései*. Budapest: Szerzői kiadás.
- Lehet Más a Politika Párt Alapszabálya; 2009. november 28-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Lehet Más a Politika Párt Alapszabálya; 2011. április 30-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- LEWIS, Paul G. (1996): *Party Structure and Organization in East-Central Europe*. Cheltenham; Brookfield: Edward Elgar Publishing.
- MAGARIAN, Gregory P. (2003): Regulating Political Parties under a 'Public Rights' First Amendment. *William and Mary Law Review*, 44 (5), 1942-2061
- Magyar Demokrata Fórum Alapszabálya; 1998. november 21-től hatályos módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Demokrata Fórum Etikai és Fegyelmi Szabályzata; 1999. március 20-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Demokrata Fórum Választási Szabályzata; 2002. október 26-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyarországi Szociáldemokrata Párt 2008. április 19-én elfogadott új Alapszabálya.
- Magyar Szocialista Párt Alapszabálya; 1999. október 8-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt Alapszabálya; 2007. február 24-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt Alapszabálya; 2011. november 12-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt Budapesti Területi Szövetségének Szervezeti és Működési Szabályzata; 2007. június 29-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt Döntési és Választási Szabályzata; 2000. március 25-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt Döntési és Választási Szabályzata; 2007. szeptember 22-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt 2011. december 23-án elfogadott új Döntési és Választási Szabályzata.
- Magyar Szocialista Párt Gazdálkodási Szabályzata; 2000. február 26-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt Gazdálkodási Szabályzata; 2007. szeptember 22-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.

- Magyar Szocialista Párt Kongresszusi Szabályzata; 2000. március 25-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt Kongresszusi Szabályzata; 2007. szeptember 22-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Magyar Szocialista Párt 2011. november 26-án elfogadott új Kongresszusi Szabályzata.
- NASSMACHER, Karl-Heinz (2001): Comparative Political Finance in Established Democracies. Introduction. In Nassmacher, Karl-Heinz (Ed.), *Foundations for Democracy: Approaches to Comparative Political Finance*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- PINTO-DUSCHINSKY, Michael (2002): Financing Politics: A Global View. *Journal of Democracy*, 13 (4), 69-86.
- Szabad Demokraták Szövetsége – Magyar Liberális Párt Alapszabálya; 2007. március 30-án elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Szabad Demokraták Szövetsége – Magyar Liberális Párt Alapszabálya; 2009. december 12-én elfogadott módosításokkal egységes szerkezetben.
- Transparency International (2004): *Global Corruption Report 2004*. Berlin: Transparency International.